

1. FELTÁRÓ-ELEMZŐ FELADAT A SZABADSZÁLLÁSI LAJTORJA CSOPORTTAL 2014.

Jelzett évben jártam a Pannon Egyetem drámatanári mester szakjára. Az egyik legeredetibb, legizgalmasabb előadónknál – a SZIA könyvsorozatot is szerkesztő – Dr. Czike Bernadettnél készítettem az alábbi, jelesre értékelt, beadandó dolgozatot. A szemléletesség jegyében a leírás közzlése után az elkészült diákmunkákból is bemutatok néhányat.

A dolgozat címe:

A SZEMÉLYISÉG MEGISMERÉSE - ÖNÁLLÓ SZEMÉLYISÉGVIZSGÁLAT

A Torrance-körök és egyéb kreativitás-vizsgálatok a szabadszállási Lajtorja csoporttal

Bevezetés, a vizsgálat indoklása

Az egy négyzetméterre jutó, kíváncsi, levelezős hallgatók arányának maximumát elérő találkozáson az O épületben az érdeklődés maximumát kiváltó kínálatot kaptam a beadandó írás témáit, kutatási irányait illetően. Sokáig vívódtam a két legesélyesebb lehetőség között. A börtönben ülő fia, és az ismeretlen helyen tartózkodó menyee helyett három unokáját egyedül nevelő, 500 órás nevelőszülői tanfolyamra és záróvizsgára kötelezett, napszámba járó, többek között drog- és szex-problémákat kezelő nagymamával készítendő interjú, anamnézis (a középső lány osztályfőnöke vagyok) egy másik alkalomra marad.

A Torrance-körök és a hozzájuk kapcsolható kreativitás vizsgálatok mellett döntöttem. Több okból is. Torrance nevével, szokatlan tárgyhasználat gyakorlatával először Bagdy Emőke – Telkes József könyvében (Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában) találkoztam drámatanári egyedfejlődésem hajnalán, kb. 20 évvel ezelőtt. Azóta nagyon sok helyzetben, gyerekekkel, felnőttképzésben használtam már. A drámajáték-gyűjtemények „Használd másra!” néven említik. Egyik legemlékezetesebb pillanat az volt, amikor egy nyári Fantázia-táborban (dráma- ill. szerepjátszó tábor) 10 perc alatt 120 különböző jelentést adtunk néma játékkal egy hatméteres hegymászó kötélnek. A 30 körös gyakorlatot velem már csináltatták pedagógus-tréningen, nagyon kíváncsivá lettem, hogyan működik gyerekcsoportban. De elsősorban a vizsgálat tartalma, témája vonzott. A kreativitás. A tanári

cilinderről elővarázsolható egyéb attribútumok mellett (empátia, kongruencia, rugalmasság stb.) talán ez számomra a legizgalmasabb, itt érzek legszorosabb kapcsolatot a számomra éltető, a tanári gyakorlatomból száműzhetetlen fantáziával, amelyet egy francia költő az emberi tulajdonságok királynőjének nevezett. Az egyszerűségében univerzális alapelve, „bármilyen bármi lehet”, nem győzöm elégszer odakínálni a computer vezérelte zombi-lét felé néha disztópikus bambasággal lépkedő tanítványaimnak, íme, ez is választható! Hiszek a kreativitás felszabadító, gazdagító erejében, teremtő örömeiben, de tanári pályám 26 éve alatt gyakran vergődtem taníthatóságának kételyei között. Ha igaz a több helyen is olvasott tétel, miszerint kreatív gyereket csak kreatív felnőtt tud nevelni, önismeret - önvizsgálat szükséges lépései alapján talán megfelelek a kritériumnak. De, hogy – példának okáért – Erika Landau¹ kreatív nevelésfilozófiai credoját a maga öröm- és játékközpontúságával, fokozatosságával, új attitűdökre biztatásával tudom-e működtetni a mindennapokban, ez végeérhetetlen önreflexiókra sarkall.

Bizonyára közrejátszott a vizsgálat választásában a biztonságkeresés is. Mint írtam, a forma már ismerős volt. Az is hamar adódott, hogy milyen egyéb gyakorlatokat tudok „bónuszként” hozzáilleszteni a méréshez. Már csak a „klienseken” kellett gondolkodnom. Ötödikben és kilencedikben tartok heti egy, órarendbe illesztett drámaórát a kunszentmiklósi Baksay Sándor Református Gimnázium és Általános Iskola intézményében, 25 – 32 fős osztálylétszámmal. Több mint két évtizede működik a Lajtorja csoport Szabadszálláson. Heti négy órában találkozunk. Van, aki már hat éve jár. A nagyobbak (7. és 8. osztályosok) 13-an vannak. Bár vonzott egy összehasonlító vizsgálat a két kilencedikkel – egyik nyolcosztályos gimnáziumi csapat, a másik most került az iskolába, általános, négyosztályos típusba – lettek volna hipotéziseim, de az ismeretlenség (másfél hónapja dolgozom velük), és – derekasan bevallom – a mennyiség (60 db teszt !) elriasztott. Így döntöttem a Lajtorja csoport mellett.

A vizsgálat körülményei, menete

Minden hétfőn és szerdán, 17.00 órától 18.30-ig találkozom az alapfokú művészetoktatás, dráma-színjáték szakának keretein belül a Lajtorja csoport felső tagozatosaiival. 13-an vannak, hetedik-nyolcadikosok. 11-en a helyi, szabadszállási általános iskolába járnak, két hetedikes pedig Kunszentmiklósról, ahol én is tanítok. Mindketten a nyolcosztályos gimnáziumba, de – a vizsgálati eredmények is alátámasztják – ,ez nem jelent

¹ Erika LANDAU, *Bátorság a tehetséghez*, Calibra, Budapest, 1997.

szinte semmilyen minőségi különbséget. Év eleje óta a mindenkori tanév-évad megszokott ritmusában dolgozunk, a ráhangoló, trenírozó szakasz után épp az idei darab téma- és formakeresésénél tartunk. (Ez csapat a tavalyi fesztiválévad egyik legjobb gyermekszínházi előadását állította színpadra „Goodbye!” címmel. A serdülőkori öngyilkosságokat jártuk körbe egy sokak számára katartikus előadás révén. A tavalyi keresgélős beszélgetések fő indítéka ez volt: legyen komoly és szóljon rólunk...) Idei egyik darabtervem – Pánikszoba a munkacíme – egyik motívuma a kreativitás lesz. Több együtttható mellett emiatt is éreztem, hiteles „árukapcsolás” lesz, ha október 13-án egy teljes foglalkozást a kreativitás-vizsgálatnak szentelek. Ennél többet nem is nagyon tudtak a gyerekek, nem is volt rá szükség. Érkezzetek pontosan, hozzatok író- ill. rajzeszközöket, szól az előkészítő instrukció. Közöltem még, hogy egész foglalkozásnyi rajzolás, írás vár rájuk.

A megszokott időben, teljes létszámban, egészségesen felajzott várakozással kezdtünk hozzá a feladatokhoz. A többes számot az indokolja, hogy – a Torrance-köröket meghagyva a fő vizsgálati anyagnak – bemelegítő játékot és két egyéb fantázia-gyakorlatot illesztettem a másfél órás együttlétbe, felvállalva, hogy a szellemi fáradtság befolyásolhatja (de akár ellazulttá is teheti) a gyerekeket. A foglalkozás szerkezete, tervezete tehát ez volt.

TEVÉKENYSÉG	ESZKÖZ	IDŐ SZÜKSÉGLET
1. Szokatlan tárgyhasználat	selyemszalag	5 perc
2. Torrance - körök	fénymásolt ábrák, írószerek	20 perc
3. Divergencia-rajzok	fénymásolt ábrák, írószerek	20 perc
4. „Mi lenne, ha...?”	üres írólap, toll	20 perc

Egy zenés, oldó - lazító - bemelegítő gyakorlatsor után közöltem, hogy ma a kreativitás körében fogunk különböző gyakorlatokat végezni. Egy etimológiai szösszenet után (ötlet, csinálás, létrehozás, fantázia ... voltak a kulcsszavak) megkérdeztem, hogy szerintük melyik ismert gyakorlattal fogunk ráhangolódni a tesztírássra. Szinte egy emberként fűjták. „Használd másra!” Egy sárga selyemszalagból lett néhány körös játékban sok minden.

A következő egy óra pár perces lazításokkal tördelt ritmusát a feladatlap-osztás, értelmezés, az idő múlásának közlése adta. Főként a Torrance-köröknél, de a másik két gyakorlat felvezetésénél is, szigorúan a megadott közlésmennyiségre szorítkoztam. Ezt előre tudatosítottam is. A megoldások 20-20 perce alatt egyszer sem hangzott el kérdés, tanári utasítás. Saját névvel, nem kódokkal, nem álnevekkel dolgoztunk. Egyrészt nem kaptam utasítást az anonimitásra, másrészt régóta épülő, mélyülő személyes kapcsolatunk újabb

állomásának érzem a Lajtorja-archívumba elmenthető munkákat. Azt mindenki tudta, hogy számukra semmilyen értékelés, összehasonlítás, rangsor nem lesz a folyamat végén.

A vizsgálat eredménye(i), lezárása

Torrance – körök

A szeptember 20-i előadáson rögzített lépéseket követtem a vizsgálat lefolytatásakor. A standard mondatot ismételtam csupán a teszt elindításakor. „Rajzolj a körök felhasználásával minél több ábrát, úgy, hogy a kör az ábra szerves része legyen.!” A rajzolás ideje alatt félrevonultam, nem kommunikáltunk. Otthon, az íróasztalomnál pedig a szintén megadott metódust követve számoltam ki a fluencia, a flexibilitás és az originalitás mutatóit, majd ezek alapján összegeztem a kapott értékeket. A táblázat közzlése előtt megemlítenék néhány dolgot, tapasztalati élményt.

- Több éves ismeretség, tanulási helyzetek sokasága után kialakult bennem egy hipotetikus sorrend a várható teljesítményeket illetően. (Igaz, mivel főleg drámajátékok, helyzetgyakorlatok, színjátszós próbafolyamatok emlékképeire támaszkodtam, akár előítéletes várokozásról is beszélhetnénk...) Lettek megerősítések és meglepetések is. A. –t és P. -t mindenképpen „dobogósnak” vártam. A. „tarolt” is, P. viszont elmaradt a többeknek megmutatott rajzmappája és vibráló verbalitása alapján bennem kialakult elvárástól. T. volt az egyik, akinek teljesítését jól jósoltam. T. egyike azon típusú színjátszóimnak, akik közepes képességeikkel, erős gátlásaikkal tulajdonképpen terápiás jelleggel vesznek részt a foglalkozásaimon. Az viszont teljesen meglepett, hogy a koraérett, az említett darabban főszerepet játszó A. érte el a legkevesebb (!) pontot ebben a gyakorlatban. Divergencia rajza is nagyon alacsony pontot kapott. Viszont a fogalmazásban – valóban originális ellenpontként – verbális gyönyörűségekkel lepett meg.
- Érdekes volt megfigyelni, ahogy a flexibilitást vizsgálva kirajzolódik (sic!) egy motívumrendszer. Természetesen (?) az arc volt a domináns változat-elem, a mosolygós-sírós pólusokkal. A körön belüli díszítésre használt geometriai elemek közül a kicsi körök, pöttyök ill. a keresztező, hálót alkotó vonalak voltak többségben. Virággá, bolygóvá, állatarccá ill. -testté lettek még az egyedül értelmezett körök. Nagyon izgalmas egybe- ill. bennefoglalások keletkeztek: járművek, tárgyak és egy különlegesség.

- E. rajza talán nálam sokkal gyakorlottabb mérés-elemzőnek is feladta volna a leckét. (lásd: melléklet !) A Hold-fázisokkal dolgozó, 30 körből álló macskatestet konstruáló rajz értékelésekor megállt a tudományom! Ezért nem tudtam a fluencia-értéken kívül mást beírni.
- V. rajzát (lásd: melléklet !) vizsgálva pedig eszembe jutott egy magánbeszélgetés egy színjátszófesztivál szünetében, vagy az egyik megrendítően hiteles Forró szék - gyakorlat. Zavartság, sötétség, törések, üresség ... Outsiderként csak sejtéseim lehetnek – tanárként pedig felelősségérzetem – ,hogy személyiségére jócskán ráférne egy terápiás megtámogatás.
- Az alábbi táblázat névsor szerint tartalmazza a Torrance-körök mérési eredményeit.
F = fluencia **FL** = felexibilitás **O** = originalitás

NÉV	F	FL	O	ÖSSZESEN
Á. B.	21	18	5	44
A. R.	12	12	10	34
B. A.*	30	24	15	69
Gy. A.	10	12	0	22
H. I.	22	24	15	61
K. E.*	30	?!	?!	?!
K. R.	20	18	0	38
N. Zs.	30	21	5	56
P. K.	29	12	0	41
R. V.*	22	15	10	47
Sz. N.	24	15	10	49
Sz. P.	20	15	10	45
V. T.	15	12	0	27

*mellékletben látható rajzok

Divergencia – rajzok

Már nem emlékszem rá, hogy melyik továbbképzés, kurzus ajándékozott meg ezzel a gyakorlattal és lett a szakmai folklórból összeszedett gyűjteményem sokat használt része. A kilencedikes drámaórák egy adott blokkjában mindig használok ill. osztályfőnöki játékoráimon

is. Bennem valahogy szervesen kapcsolódott a Torrance-körökhöz, és az előadás további képzeletvizsgálatainak említésékor is biztatást éreztem, hogy a vizsgálati helyzetet tovább gazdagítsam. Amikor pedig a színpadon összeszedtem a Torrance-köröket és – fentebb írt előképeim megerősítését vagy cáfolatát kapva – átfutottam őket, még kíváncsibbá lettem a rajzkezdemények szabad folytatásának, kiegészítésének végeredményét illetően. Most itthon vizsgáltam őket, általában, tantermi körülmények között azonban arra biztatom tanítványaimat, mutassák meg egymásnak, vizsgálják meg az ötletek szétágazásának üdítően gazdag lehetőségeit, a szokatlanság izgalmas szépségeit.

Nem a rajzok esztétikumát figyeltem, hanem a flexibilitás és az originalitás mérhető voltát. Nem tudom az okát, de Sz. P. magára talált, (na, persze, önmaga és mások számára ki az a Sz. P. ? ...) és a meglepetés-ember (az eddigi színpadi munkában zárkózottan, félszegen dolgozó) H. I. megint magas értéket ért el. Gy. A. továbbra is szunnyadt, még mindig nem érezte magát a saját pályáján.

F = flexibilitás **O** = originalitás

NÉV	F	O	ÖSSZESEN
Á. B.	10	0	10
A. R.	8	5	13
B. A.	10	15	25
Gy. A.	6	5	11
H. I.*	10	25	35
K. E.	10	15	25
K. R.	10	10	20
N. Zs.	9	15	24
P. K.	10	5	15
R. V.	8	15	23
Sz. N.	9	10	19
Sz. P.*	10	30	40
V. T.	10	10	20

*rajzuk és az alapábra a mellékletben

„Mi lenne, ha ...?”

Sem a tervezésben, sem a jóleső fáradtságérzetet szülő délutáni foglalkozáson nem állt meg szekér. Két rajzos feladat ráadásaként a „Mi lenne, ha ...?” típusú képzelet-vizsgálat szövegalkotási gyakorlata következett. Magyar szakos tanárként, fantáziajátékot vezető drámatanárként is sokat alkalmazom ezt a formát. Magánkönyvtáramban előkelő helyet vívtak ki maguknak a kreatív szövegalkotáshoz kapcsolható könyvek, Samu Ágnes², Frank Mc Court³ vagy Gianni Rodari⁴ könyvei. A vizsgálatot záró fantáziajáték első három kérdését Rodari könyvéből vettem át. (Egyéb gyakorlatait - pl.: A fantasztikus szópár, A kreatív hiba, Passatore mesélő kártyái ... - óráimon, felnőttképzésekben gyakran használom). Rodari „fantasztikus feltételezés”⁵-nek hívja a módszert. Kell a kérdés: Mi lenne, ha ... majd a kérdés feltevéséhez alanyt és állítmányt kell választani, ezek egysége pedig adja a kidolgozandó hipotézist. Példáinak végén így ír: „*Azt hiszem, már nem a nonszensz birodalmában vagyunk, hanem ott, hogy a legegyszerűbb módon használjuk fantáziánkat annak érdekében, hogy a realitással aktív kapcsolatba kerüljön.*”⁶ Szívem szerint sok kollegával értelmezném együtt ezt a mondatot, akik lekicsinylő gyanakvással beszélnek az úgynevezett játék- ill. drámaóráról.

Azt hittem a Rodari könyvéből vett példákat (a táblázat első három címe) fogják választani legtöbben, hogy ötleteiket leírják. Nem így történt.

Választható címek (egy az öt közül !)	választotta x fő
<i>Mi lenne, ha Szabadszállás városa elrepülne?</i>	0
<i>Mi lenne, ha Szabadszállás város elsüllyedne?</i>	0
<i>Mi lenne, ha egy krokodil játékra jelentkezne egy tv-vetélkedőben?</i>	2
<i>Mi lenne, ha arra ébrednél, hogy hal lett belőled?</i>	6
<i>Mi lenne, ha kitörne a virágok forradalma?</i>	5

Azt sejtem, gondolom, hogy ennek a feladatnak is el lehetne végezni a flexibilitás és originalitás vizsgálatát. A rengeteg fogalmazás-értékelés során, a tanár évtizedek edzette

² SAMU Ágnes, *Kreatív írás*, Holnap Kiadó, Budapest, 2004.

³ Frank McCOURT, *A tanárember*, Magvető, Budapest, 2007.

⁴ Gianni RODARI, *A képzelet grammatikája*, Pont Kiadó, Budapest 2001.

⁵ Uo., 17.

⁶ Uo., 25.

reflexeiben, reflexióiban meg is mutatkozik ezek figyelembevétele. Lapszéli, lapalji jegyzetek sokasága jut eszembe, amelyeket egy-egy kép, egyedi gondolat, bátor elágazás, termékeny anomália elolvasása után írtam tanítványaim füzetébe. Kosztolányinak van egy többeket biztató rövid prózája, amelyben kifejti, hogy fogalmazás órán - a tanító legnagyobb bosszúságára - mindig akad valaki, aki nem ügyel a hármas szabályra, és egyéb szerkezeti, stilisztikai elvárásokra is fittyet hány. Ilyenekből lesznek az írók, közli írása legvégén.

A karkai átváltozás toposzát választották a legtöbben. Érdekes volt számomra, hogy a hatból hárman egyértelműen beleszótták a visszaváltozás, a hal állapot tarthatatlanságának a gondolatát. B. A. lehengető szöveggel biztosította be magas státuszát a csoportban. Nyolcadikos. Drámatagozatos gimnáziumba készül, többek között a Vörösmartyt is meg fogja jelölni. Magas a mérce, de magas kreatív színvonalon képes dolgozni. Gy. A. pedig annak adta bizonyosságát, hogy vizuális fantáziájánál inkább a verbális a megmozgathatóbb.

Dolgozatom zárásaként néhány - engem megragadó - részletet közlök diákjaim írásaiból.

„Kitört a virágok forradalma. [...] A várost elöntötte a félelem. A gusztusos, penészes, rothadt kajától és pisitől bűzlő síkatorok most ibolya- és rózsákkal árasztanak. Az egész nap bakancsban izzadó, lábgombától foszladozó egyének lába jácint illatú. Az emberek megrémültek. Akkor ... mostantól ... nem érezhetjük párunk reggeli, poshadt, ám szerethető szájszagát? A hűtőben felejtett 3 hónapos sajtmaradványok szagát, amit a család úgy szeret? Nem bizony. Ez borzasztóbb akár egy világháború. Elvesztettük a szagokat, amelyekhez mély, fontos érzések és emlékek kötöttek. A bűdös sajt meg a retek ... „ (B. A.)

(Nota Bene: amikor a tanár ki van fizetve! A. utolsó mondata a Kex együttes De jó a bűdös sajt meg a retek kezdetű nótájára utal, amelyet velem szoktak énekelni próbákon, fesztivál-éjszakákon, s így válhat „fontos érzéssé, emlékké” fogalmazásba behozható utalássá.)

„Ha kitörne a virágok forradalma, az összes virág ellenünk fordulna, és Szeret ~ Nem szeret-et játszanának. [...] Csak művirágokat lehetne kapni [...] Biztosan lenne egy vezető, aki viráguralomra törne. „ (Gy. A.)

„Ha egy krokodil játékre jelentkezne egy tv-vetélkedőben, az öltözőjében lenne egy óriási medence [...] profi sminkesek tisztogatnák a pikkelyeit. „ (N. Zs.)

„Ha kitörne a virágok forradalma [...] a férfiak folyton virágot adnának kedveseiknek, a nők a férfiaknak virág formájú muffint sütnének, ezzel várnák haza a nehéz munkából a férjüket. „ (R. V.)

„Ha arra ébrednék, hogy hal lett belőlem, össze-vissza úszkálnék, hogy: JUHÚÚ! SZABAD VAGYOK!! De elsősorban keresnék polipot, bálnát, cápát, mert kíváncsi vagyok, hogy testközelben hogy néznek ki, Aztán átúsznám a Csendes-óceánt. És, ha mindezzel kész vagyok,

NÉHÁNY MELLÉKLET

Three hand-drawn sketches of a 5x5 grid of circles, each with a different drawing or shading. The first sketch on the left includes various faces, a sun, and a flower. The middle sketch features a large, dark, swirling shape in the center. The third sketch on the right includes a sun, a cat, and various abstract patterns. Each sketch has handwritten labels below it.